

ภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาในบทบาททางการเมือง ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ กฤษณา อโศกสิน

The Representation of Lanna Royal Court Women in Political Roles in Historical Novels by Krisna Asoksin

ธนพร หมุกคำ^{1*}

Thanaporn Mookham^{1*}

Received: 19 February 2025

Revised: 6 May 2025

Accepted: 22 May 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการสร้างภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาในบทบาททางการเมือง ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ กฤษณา อโศกสิน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร ข้อมูล คือ นวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนา ของ กฤษณา อโศกสิน จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ เวียงแว่นฟ้า หนึ่งฟ้าดินเดียว นางพญาหลวง และขุนหอคำ ใช้แนวคิดภาพแทน และแนวคิดวาทกรรม เป็นแนวทางวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า กฤษณา อโศกสิน ประกอบสร้างสตรีราชสำนักล้านนาที่เป็นตัวละครเอกหญิงของเรื่อง 3 ตัว ได้แก่ มหาเทวีศรีอโนชา (เจ้าย่า) เจ้าหญิงดาราเกาเต๋นดวง และเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธาร ให้มีราชจริยวัตรตามขัตติยনারีล้านนา เป็นแบบอย่างในการครองตน ครองคน และครองงาน เป็นที่เคารพของประชาชน มีบุคลิกภาพตามแบบสตรีสูงศักดิ์ผ่านการพูด วิธีคิด การกระทำ การตัดสินใจ และมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการปกครองคนในคุ้มหลวงฐานะเจ้านาย โดยมีมหาเทวีศรีอโนชา (เจ้าย่า) เป็นผู้รอบรู้ด้านการเมืองการปกครองจากพระบิดาและได้ถ่ายทอดจริยวัตรของเจ้านายให้พระประยูรญาติยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ เจ้าหญิงดาราเกาเต๋นดวง เป็นขัตติยนารีที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองในฐานะผู้ช่วยเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 6 พระบิดา และเคียงข้างพระสวามี เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 7 ในการแก้ไขปัญหาด้านการเมืองการปกครอง และการดูแลไพร่ฟ้า มีไหวพริบในการพิจารณาคนเพื่อมอบหมายหน้าที่อย่างเฉลียวฉลาด และมีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับสยามเพื่อให้การเมืองการปกครองสงบสุข และเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธาร พระธิดาองค์เล็กในเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 6 ปฏิบัติจริยวัตรแทนเจ้าหลวงในด้านการปกครอง การตัดสินใจแก้ไขปัญหาทางการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะช่วงที่สยามมีนโยบายให้กลุ่มมิชชันนารีเข้ามายังเชียงใหม่ช่วงที่เชียงใหม่เป็นประเทศราชของสยาม ทั้งนี้สตรีราชสำนักล้านนาที่ปรากฏในนวนิยายชุดนี้ยังสื่อนัยสตรีที่เหนือสตรีทั่วไป โดยต้องเรียนรู้ในการปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เชียงใหม่ต้องเป็นประเทศราชของสยาม กฤษณา อโศกสิน

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง1

¹ Doctor of Philosophy Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Science Faculty, Lampang Rajabhat University

* Corresponding author: Thanaporn Mookham, E-mail: thanaporn@g.lpru.ac.th

ยังนำเสนอวาทกรรมรวมศูนย์จากส่วนกลาง เป็นการปฏิบัติการทางภาษา โดยมีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอำนาจการปกครองจากเจ้าสยามตามกลไกการปกครองด้วยรัฐรวมศูนย์

คำสำคัญ: ภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนา, นวนิยายอิงประวัติศาสตร์, ฤๅษณา อโศกสิน

Abstract

This research article aimed to analyze the strategies of representing Lanna royal women in political roles as portrayed in the historical novels of Kritsana Asoksin. A documentary research method was employed, with the data consisting of four Lanna-themed historical novels by Kritsana Asoksin: *Wiang Waen Fa*, *Nueng Fah Din Diao*, *Nang Phaya Luang*, and *Khun Hor Kham*. The study draws upon the theoretical frameworks of representation and discourse analysis. The findings reveal that Kritsana Asoksin constructs three central female characters—Maha Thewi Sri Anocha (Chao Ya), Princess Daraka Denduang, and Princess Bualuang Roengthan—as embodiments of the royal codes of conduct expected of Lanna noblewomen. These women serve as role models in self-conduct, governance, and leadership. They are respected by the people and display aristocratic characteristics through speech, thought, action, decision-making, and intelligence in governing the inner court. Maha Thewi Sri Anocha (Chao Ton Ya) is portrayed as politically astute, having inherited her knowledge from her father and passing on royal decorum to her kin. Princess Daraka Denduang plays a significant political role as both the daughter and consort of successive rulers of Chiang Mai, assisting in administrative affairs, resolving political issues, and fostering diplomatic relations with Siam. Princess Bualuang Roengthan, the youngest daughter of the sixth ruler of Chiang Mai, assumes governing duties in lieu of her father, making political decisions during the period when Siam enforced policies involving missionary groups in Chiang Mai, then a vassal state. These Lanna royal women are represented as exceptional figures who rise above ordinary women by adapting to political changes during the period of Siamese centralization. Moreover, Kritsana Asoksin presents the discourse of centralization as a linguistic operation reflecting the power structure and state mechanism imposed by Siamese authority through centralized governance.

Keywords: Representation of Lanna Royal Women, Historical Novels, Kritsana Asoksin

บทนำ

ในแวดวงวรรณกรรมต่างให้ความสนใจวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ (Historical Literature) หรือกล่าวได้ว่าวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์นั้นนักประพันธ์ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเป็นความทรงจำ

วัฒนธรรม (Cultural Memory) เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ในยุคใดยุคหนึ่ง การศึกษาวรรณกรรมที่มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ในวงวรรณกรรมไทยแต่เดิมประวัติศาสตร์ถูกใช้ในฐานะหลักฐานสนับสนุนยุคสมัยที่แต่งและผู้แต่ง

วรรณคดี โดยเฉพาะในสมัยอยุธยา นักประวัติศาสตร์ ใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์และวิธีคิดทางประวัติศาสตร์ในการทำความเข้าใจวรรณคดี ในฐานะภาคปฏิบัติหนึ่งของสังคม (นัทธนัย ประสานนาม, 2561) วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ นับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ บุคคล เกร็ดประวัติศาสตร์ ความรู้ ภูมิปัญญา แนวคิดและโลกทัศน์ของผู้ประพันธ์และวิถีชีวิตของสังคมแต่ละยุคสมัยผ่านตัวบทวรรณกรรม จึงมีทั้งเรื่องอิงประวัติศาสตร์หรือเรื่องเล่า (Narrative) ผสมผสานให้ผู้อ่านได้ความรู้และความเพลิดเพลิน เรื่องเล่าแบบวรรณกรรม (Literary Narrative) เป็นเรื่องราวของกลุ่มเรื่องเล่าที่ตัวบทได้บอกเรื่องราวของเรื่องเล่าเหล่านั้น ซึ่งความสำคัญของถ้อยคำ เหล่านั้นไม่ได้อยู่ที่ข้อมูลที่เสนอแต่อยู่ที่มีคุณค่าของเรื่อง (Tell ability) เพราะผู้ประพันธ์ได้ผลิตเรื่องราวให้มีคุณค่าสำหรับผู้อ่าน รวมทั้งมีประเด็นหรือความสำคัญบางอย่างในการสร้างความบันเทิงหรือความสนุกสนาน (สุนันทา วรรณสินธ์ เบล, 2561)

ประเด็นที่น่าสนใจในชุดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนา ของกฤษฎา อโศกสิน คือ *เวียงเว่นฟ้า* หนึ่งในนวนิยายชุดนี้ เป็นนวนิยายที่ได้รับรางวัลคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ในปี พ.ศ.2545 และได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่น รางวัล 7 Books Awards ในปี พ.ศ.2547 เรื่อง *หนึ่งฟ้าดินเดียว* ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนังสือรางวัลดีเด่น กลุ่มหนังสือประเภทนวนิยาย ประจำปี พ.ศ.2547 จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ เรื่อง *ขุนหอคำ* เป็นการร้อยเรียงเรื่องราวต่อจาก *เวียงเว่นฟ้า* และ *หนึ่งฟ้าดินเดียว* เพื่อให้งานชุดไตรภาคของกฤษฎา อโศกสิน มีความน่าสนใจและสมบูรณ์ในการร้อยเรียงประวัติศาสตร์ล้านนา ยุคก่อนหลอมรวมกับสยาม นอกจากนี้ในการเขียนโปรยในนวนิยาย เรื่อง *นางพญาหลวง* ซึ่งเป็นนวนิยาย เล่มที่ 4 ในชุดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

ล้านนาชุดนี้ กฤษฎา อโศกสิน กล่าวถึงการหลอมรวมแคว้นล้านนาเข้ากับสยามในบริบทการหลอมรวมประเทศเพื่อความเป็นปึกแผ่นและการสานสัมพันธ์ในราชสำนัก โดยสตรีราชสำนักมีบทบาทในทางการเมืองไม่น้อยกว่าบุรุษ เพื่อให้การปกครองประเทศเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังความว่า

“...‘นางพญาหลวง’ สำหรับข้าพเจ้าที่ได้พรรณนามาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ จึงเปรียบประหนึ่งเส้นทองบริสุทธิ์ที่ตนเองเพียรถักทอต่างผืนผ้าสำหรับปลงตรงหน้าแท่นบูชา เพื่อกราบสักการะพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์และกษัตริย์จิระประภามหาเทวี เป็นผืนผ้าอันทรงคุณค่าอย่างสูงอีกผืนหนึ่งในชีวิต...”

กล่าวได้ว่านวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนาชุดนี้ของกฤษฎา อโศกสิน นำเสนอภาพความทรงจำทางประวัติศาสตร์ล้านนาเมื่อ 200 กว่าปีที่ผ่านมาเป็นการบินที่ความทรงจำ (Memoirs) ที่ผู้ประพันธ์ใช้ศิลปะการเล่าเรื่อง (Narratology) ผสมผสานประวัติศาสตร์กับจินตนาการผ่านการถ่ายทอดของตัวละครเอกเป็นชุดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (Literature of History) ช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง การปกครอง และการหลอมรวมสยามเพื่อความเป็นปึกแผ่นเพื่อผู้อ่านได้รับรู้และเข้าใจบทบาทสำคัญของตัวละครเอกหญิงในฐานะสตรีในราชสำนักที่มีความสำคัญในการเป็นตัวแทนในบทบาททางการเมืองของแคว้นล้านนาเพื่อต่อรองกับอำนาจทางการเมืองเมื่อต้องหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับสยาม

จากบทพหุภาษาที่ศึกษาศาสตร์ล้านนาชั้นสูง พบในงานของ นุชรัตน์ มุงคุณ (2563) ที่ศึกษากลวิธีการใช้ภาษาในการประกอบสร้างอัตลักษณ์เจ้านางชั้นสูงล้านนา ของ มาลา คำจันทร์ ในนวนิยายเรื่องเจ้าจันทร์ผอมหอม นิราศพระธาตุ

อินทร์แขวน ใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) ผลการศึกษาด้านอัตลักษณ์ความเป็นหญิงชั้นสูงในยุคสมัยที่อาณาจักรล้านนาถูกรบครองโดยระบบโครงสร้างทางชนชั้น และการปกครองทางการเมืองจากส่วนกลางในสมัยรัชกาลที่ห้า ภาพความเป็นเจ้านางชั้นสูงล้านนาตอนนั้นถูกประกอบสร้างผ่านกรอบแนวคิดของสยามหรือประเทศไทย ในบริบทของสังคมชายเป็นใหญ่ ในประเด็นการศึกษาบทบาทสตรีชั้นสูงยังพบงานของ ฌนรุจ สุสา (2565) ที่ศึกษาบทบาทและสถานภาพของสตรีชั้นสูงในล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ.1839-2121) สรุปไว้ว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติฝ่ายแม่ส่งผลให้การลำดับญาติของชนชั้นปกครองในราชวงศ์มังรายสามารถสืบสันดานได้ทั้งทายาทฝ่ายชายและทายาทฝ่ายหญิง จาริต ตั้งเดิมของล้านนาที่ขุนนางไม่สามารถตั้งตนเป็นกษัตริย์ได้ทำให้กลุ่มขุนนางสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับราชวงศ์มังรายโดยการส่งสตรีในกลุ่มตระกูลของตนเข้ามาอภิเษกสมรสกับกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย จึงทำให้สตรีที่ถูกส่งเข้ามาอภิเษกกับกษัตริย์ราชวงศ์มังรายเปรียบเสมือนตัวแทนอำนาจของขุนนางกลุ่มนั้นๆ และสตรีชั้นสูงในราชวงศ์มังรายมีบทบาททางด้านสังคมสูงมาก โดยเฉพาะบทบาทการทำนุบำรุงศาสนา นอกจากนี้ในงานที่ศึกษานักเขียนภาคเหนือในการนำเสนอความเป็นล้านนา พลในงานของ สุนทร ค่ายอด (2560) ได้ศึกษาการสร้างความเป็นล้านนาในวรรณกรรมของนักเขียนภาคเหนือ โดยใช้แนวคิดอุดมการณ์ สรุปว่าวรรณกรรมของนักเขียนภาคเหนือประกอบสร้างความเป็นล้านนา (Lannaness) เป็นปฏิบัติการภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยม (Lanna ideology) ที่เกิดขึ้นเพื่อต่อรองกับอุดมการณ์ชาตินิยมของส่วนกลางซึ่งเป็นอุดมการณ์หลัก (dominant ideology) ดังหนังสือโอวาทานุสาสนีย์ในสมัยของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ได้สะท้อนการนิยามตนเองของเชียงใหม่ว่าอยู่เหนือกว่า

วัฒนธรรมอื่นๆ นอกจากนี้กรุงเทพฯถูกสร้างให้เป็นภาพลักษณ์ด้านลบ โดยมองว่าคนกรุงเทพฯเป็นนักเลงและวัฒนธรรมของคนกรุงเทพฯ เป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับเมืองเชียงใหม่ วรรณกรรมล้านนาจึงตอกย้ำอุดมการณ์ล้านนานิยมก่อนปรากฏการณ์คำว่า “ล้านนา” ที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย

การศึกษาวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ล้านนาครั้งนี้ จึงใช้แนวคิดภาพแทน และแนวคิดวาทกรรมมาวิเคราะห์กลวิธีการประกอบสร้างตัวละครเอกหญิงในฐานะสตรีราชสำนักที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองในประวัติศาสตร์ล้านนากับสยาม และนำแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อวิเคราะห์การหลอมรวมรัฐไทยในยุคหลอมรวมสยามประเทศเพื่อความเป็นปึกแผ่น ดังตัวบทในนวนิยายและการวิเคราะห์การประกอบสร้างภาพแทนสตรีล้านนาราชสำนักในบทบาททางการเมืองที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของกฤษณา อโศกสิน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการสร้างภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาในบทบาททางการเมือง ในชุดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ของ กฤษณา อโศกสิน

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์

การศึกษานี้ใช้แนวคิดทฤษฎีภาพแทน (Representation) ของสจิวต ฮอลล์ (Stuart Hall) สรุปจาก สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2559) ที่อธิบายว่าคือกระบวนการนำเสนอ การผลิตหรือสร้างความหมายโดยการใช้ระบบสัญลักษณ์ เชื่อมโยงแนวคิดที่อยู่ในใจและภายนอก เพื่อตีความหมายรอบตัวและอธิบายตามบริบทสังคม ในการศึกษาครั้งนี้ นำมาวิเคราะห์การประกอบสร้างภาพแทนตัวละครเอกหญิงที่อยู่ในสถานะสตรีราชสำนักล้านนาที่ปรากฏในนวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนา

ของกฤษฎา อโศกสิน ว่ามีกระบวนการนำเสนอความเป็นสตรีราชสำนักของล้านนาที่มีบทบาททางการเมืองในประวัติศาสตร์ล้านนากับสยาม ก่อนการหลอมรวมประเทศอย่างไร ภาพแทนดังกล่าวอธิบายผ่านระบบสัญลักษณ์และกระบวนการนำเสนอทางภาษาลักษณะใด

แนวคิดวาทกรรม (Discourse) ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) สรุปรจาก สุธะไชติอุดมพันธ์ (2559) ที่อธิบายว่าภาษาหรือระบบสัญลักษณ์ที่นำเสนอในสังคมนั้น เป็นการประกอบสร้างกรอบความคิดทางสังคม วาทกรรมของผู้ที่มีอำนาจเป็นการกำหนดผ่านความรู้ ความจริง อำนาจ โดยฟูโกต์เสนอว่าควรมองความจริงว่าเป็นระบอบแห่งความจริง (Regime of Truth) เนื่องจากคนกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าสิ่งใดเป็นความจริงนั้น ต้องการระเบียบวินัยและข้อบังคับที่ทำให้คนทุกคนเห็นพ้องไปในทางเดียวกัน อย่างไรก็ตามระเบียบวินัยและข้อบังคับนั้นอาจจะไม่ได้แสดงออกในรูปแบบของการลงโทษและการให้รางวัลโดยตรง เช่น การออกกฎหมายบังคับแต่อาจจะแสดงออกผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practices) ซึ่งเคลือบแฝงมาในรูปของตัวบทที่รายล้อมและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตเราโดยสิ่งยังมีได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในละครโทรทัศน์และวรรณกรรมที่ตอกย้ำมายาคติ เพื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางวิเคราะห์การนำเสนออุดมการณ์ภาครัฐยุคหลอมรวมรัฐไทยของหัวเมืองประเทศราช เพื่อความเป็นปึกแผ่นและการวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นชาติเดียวกันที่ปรากฏในชุดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของกฤษฎา อโศกสิน ในมุมมองคนนอกวัฒนธรรมล้านนาที่ตอกย้ำอุดมการณ์ภาครัฐหรือไม่อย่างไร

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทางวรรณกรรมมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รวบรวมเอกสารและผลงานวรรณกรรมของกฤษฎา อโศกสิน รวมทั้งเอกสารทางวิชาการ ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. วิเคราะห์ด้วยบทพูดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของกฤษฎา อโศกสิน ว่ามีการประกอบสร้างภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาในบทบาททางการเมือง รวมทั้งสตรีราชสำนักมีบุคลิกลักษณะใด

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย คือ ชุดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ของ กฤษฎา อโศกสิน ประกอบด้วยนวนิยาย 4 เรื่อง ได้แก่ เวียงแก้วฟ้า (2545) หนึ่งฟ้าดินเดียว (2546) ขุนหอคำ (2547) และนางพญาหลวง (2548) (กฤษฎา อโศกสิน, 2545, 2546, 2547, 2548)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้แบบวิเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลตัวละครสตรีในราชสำนัก ที่มีบทบาทต่อรองทางการเมือง เพื่อรวบรวมประเด็นการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) และยกตัวอย่างประกอบ เพื่ออธิบายตามแนวคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัย

ผลการวิจัย

ภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาในบทบาททางการเมืองที่ปรากฏที่ปรากฏในนวนิยาย

อิงประวัติศาสตร์ชุดนี้ ของ กฤษณา อโศกสิน พบว่า นวนิยายชุดนี้ประกอบสร้างความเป็นสตรีราชสำนักล้านนาที่ต้องปฏิบัติตามราชจริยวัตรของขัตติยนาารี โดยกฤษณา อโศกสินถ่ายทอดบุคลิกภาพความเป็นสตรีสูงศักดิ์ ผ่านภาษาพูด วิธีคิด การกระทำและการตัดสินใจของเจ้าหญิงล้านนา ตัวละครสำคัญที่เป็นสตรีราชสำนักล้านนาตัวแรก คือ เจ้าตนย่าหรือมหาเทวี ศรีอโนชา ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง และการเป็นแบบอย่างด้านการปกครองไพร่ฟ้าเชิงใหม่ให้ราชบุตร และตัวละครสำคัญอีก 2 ตัว คือ ธิดาของเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 6 ที่เนื้อเรื่องสร้างให้ธิดาทั้งสองของเจ้าหลวงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเจ้าหลวงเชียงใหม่ในฐานะพระบิดา โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครองประชาชนในเชียงใหม่ รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการถวายงานเจ้าหลวงตรวจตราไพร่ฟ้าในคุ้มหลวง และประชาชน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาด้านการเมือง การปกครอง และการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับแว่นในการปกครอง รวมทั้งกลุ่มมิชชันนารีที่เข้ามาอยู่ในการปกครองของเชียงใหม่ เมื่อครั้งเชียงใหม่เป็นประเทศราชสยาม บทบาทสตรีในราชสำนักล้านนาที่กฤษณา อโศกสิน ประกอบสร้างให้เห็นความสำคัญของสตรีราชสำนักล้านนาที่อยู่ในฐานะทั้งธิดาเจ้าครองนครเชียงใหม่ คือการเป็นเจ้าหญิงของล้านนาที่ต้องมีจริยวัตรตรงตามขนบจารีตล้านนา รวมทั้งมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการเมืองการปกครอง รวมทั้งมีบทบาทช่วยเหลือเจ้าหลวงสามารถต่างพระเนตรพระกรรณเจ้าหลวง (พระบิดา) การประกอบสร้างสตรีราชสำนักของกฤษณา อโศกสิน สื่อถึงสตรีที่เหนือสตรีสามัญชนในล้านนา นำเสนอใน เวียงแว่นฟ้า หนึ่งฟ้าดินเดียว และ นางพญาหลวง ที่ตัวบทนำเสนอสตรีราชสำนักที่มีบทบาทสำคัญดังกล่าว คือ เจ้าดารกาเด่นดวง และเจ้าบัวหลวงเริงธาร ขัตติยนาารีล้านนาที่มีทั้งรูปสมบัติ

คุณสมบัติและราชสมบัติเหนือสตรีในแว่น ดั่งบทวิเคราะห์บทบาทสตรีจากการประกอบสร้างภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาที่มีบทบาทสำคัญในการต่อรองทางการเมือง ส่วนเรื่อง ขุนหอคำ เป็นการนำเสนอสตรีที่เป็นตัวละครรองหรือเป็นพระประยูรญาติของเจ้าหลวง

ในบทความนี้ จึงนำเสนอตัวละครสำคัญที่เป็นสตรีราชสำนักล้านนา 3 ตัว คือ มหาเทวีศรีอโนชา เจ้าหญิงดารกาเด่นดวง และเจ้าบัวหลวงเริงธาร ดังผลการวิเคราะห์และตัวอย่างประกอบต่อไปนี้

มหาเทวีศรีอโนชา (เจ้าตนย่า) : ต้นแบบสตรี ราชสำนักในการครองตน ครองคน ครองงาน และสืบทอดแนวปฏิบัติให้สตรีในราชสำนัก

ตัวละครสำคัญที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ชุดนี้ได้วางตัวละครสำคัญว่ามีบทบาทในราชสำนักล้านนา คือ มหาเทวี ศรีอโนชา (เจ้าตนย่า) กฤษณา อโศกสิน ประกอบสร้างอุปนิสัยและความสามารถ ของมหาเทวี ศรีอโนชาหรือเจ้าย่าในการเป็นแบบอย่างสตรีในราชสำนักด้านครองตน ครองคน และครองงาน เพื่อเป็นแบบแผนและจารีตของการเป็นสตรีราชสำนักล้านนา ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

ในวันเวลาอันยาวนาน 18 ปี ที่พระนางเคียงคู่ราชบุตร ประดุจกษัตริย์อีกองค์หนึ่ง ให้ความเชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้งซับซ้อน สั่งสอนลูกอยู่เบื้องหลัง ลูกก็เชื่อฟังเป็นอย่างยิ่ง พระนางจึงเป็น 'เจ้าตนแม่' ผู้กุมอำนาจอย่างแท้จริง กุมทั้งการเมืองและการบ้านคราพระเป็นเจ้าเสวยราชย์ในปีแรก อโนชาเทวีกีทรงร่วมปฏิสังขรณ์วัดบุพพารามเป็นลำดับต้น อีกสองปีสืบมาจึงร่วมสถาปนามณฑปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรแลสร้างหอมณเฑียรธรรม ครั้นสำเร็จบริบูรณ์เป็นอันดี พระเจ้าภูตาทิปติราชจึงทรงเฉลิมฉลองพระไตรปิฎกแลวัดบุพพาราม ณ เมืองกุสาวดี อันเป็นที่กำเนิด พระชนนีอโนชาเทวี

มีเคยว่ความเรื่องใด พระบารมีจึงแผ่ไกลไพศาลแต่ ยามต้องเข้มแข็งเด็ดขาด ในฐานะที่ต้องปกครอง ผู้คนก็ทำได้

(นางพญาหลวง, 2545 : 16)

ด้านบทบาททางการเมือง ตัวละครเจ้า นางอินชาเทวีหรือเจ้าตนยาได้สั่งลงโทษคนทำผิด ทางบ้านเมือง และด้วยความที่เจ้าตนยาเป็นผู้ที่มี บุคลิกเยือกเย็น มีความจำดีเลิศ และมีความฉลาด ลุ่มลึก จึงนำประสบการณ์จากการเรียนรู้ทางการเมืองกับเจ้าพ่อและหาทางออกในการแก้ไขปัญหา ให้แก่พระประยูรญาติและป่าวไพร่ ดังบทที่อินชา มหาเทวีได้สั่งสอนเจ้านางรุ่งแสงว่าที่หลานสะใภ้ หลวง โดยให้ครองตนเป็นสตรีราชสำนักในอนาคต โดยต้องระวังการรับฟังเรื่องต่าง ๆ จากบริวารไม่ควรเชื่อใครง่าย ๆ เพราะอาจมาทั้งดีและไม่ดี จึงเป็นการสอนด้านครองตน และครองคนให้เจ้า นางรุ่งแสงว่าที่หลานสะใภ้ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 2

อินชาเทวีทรงเล่าพลางถอนพระทัย เจ้านางได้แต่นั่งฟังอย่างเงียบ ๆ มิกล้ากล่าวว่ กระไร...ในที่สุดพระนางก็ทรงเล่าสืบไป

“จำเดิมแต่ทำลายไม้ไผ่อันเป็นไม้ศรีนคร เป็นต้นมา อุบัติวันตรายนานาก็บังเกิดมี...นั่นก็คือ อยู่มาไม่นานเท่าใด แม่ท้าวหอมุกพระสนมเอกก็ทูล ยุยงใส่ไคล้พ่อท้าวบุญเรืองราชโอรสสองครา จนกระทั่งพระเป็นเจ้าก็สั่งประหารราชบุตร หมื่นม้า แก้วหาญทำราชการดี ไม่มีความผิดใด ร้อยว่ก็ เขียนหนังสือกล่าวร้าย พระเป็นเจ้าก็ให้นำตัวไป ฆ่าเสีย...ดังนี้แล...ข้าจึงจะจำให้เจ้าฟังว่า...การ เป็นคนใหญ่นั้น...เชื่อง่ายป้ได้...”

(นางพญาหลวง, 2548: 87)

การประกอบสร้างบทบาทเจ้านางอินชา เทวีให้มีบุคลิกเยือกเย็น มีการนำหลักปรัชญา คติ

ข้อคิด มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตในคัมภลวง เพื่อ เป็นแนวทางและการปฏิบัติตนในบทบาทของ มหาเทวี เพื่อการเป็นชายาที่ดีของเจ้าเมือง ดังการ บรรยายจากและลักษณะของตัวละคร โดยสอน พระเมืองอ้ายพระนัดดาให้ใช้สติในการตัดสินใจ ทางการปกครอง รวมทั้งให้รู้เท่าทันเสนอำมาตย์ ในคัมภลวง ดังบทสนทนาระหว่างพระเมืองเกษ เกล้ากับเจ้านางอินชาเทวี ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 3

“ตนยาเห็นว่าหมื่นสามล้านกินนคอรเป็น เยี่ยงใด”

หมื่นสามล้านกินนคอรผู้ที่เป็นเจ้าทรงเอย่ ถึงนี้คือหมื่นสร้อยสามล้าน ผู้บริหารราชการมาแต่แผ่นดินพระเจ้าองค์ก่อน และเคยรับพระบัญชาให้คุม ตัวแสนยี่ฟิงไชยไปประหารเสียที่วัดมหาพล เมือง เชียงแสน แล้วรับเอาพ่อท้าวเชียงคง เมืองเขมรัฐ ผู้วิวาทกับพญาหินน่องชาย ต้องหนีมาพึ่งพระ เมืองแก้วมาไว้จนได้กินเมืองพร้าว ส่วนหมื่นสร้อย สามล้านให้กินนคอรล่าป่า

“อย่าเห็นว่ามันใหญ่ขึ้นมาแล้วเปลี่ยนไป...”

“เปลี่ยนไปเยี่ยงใด ตนยา” พระเมืองอ้าย ทรงถามไถ่ใคร่รู้ความในพระทัย

“ยากับรู้ว่เยี่ยงใด...เพียงแต่เนทำทางมัน บ่เหมือนเก่า...ยามมานบเจ้า...แต่ก่อนเคยเลยมา นบยา แต่หลัง ๆ นี้ ไ้อพรำมาส่งข่าวว่มันมา...แต่ บ่เลยมา...ก็...เออ...ก็ช่างมันเทอะ...” มหาเทวีทรง ส่ายพระพักตร์อย่างระอาความไม่แน่นอน “มันอาจ เห็นว่ายาเฒ่าแล้วก็ได้ันชา มันก็เลยบ่ ‘ร้องเอา ผู้ข้าเทอะ’ เหมือนเก่า” เจ้าตนยาทรงเลินเสียง เสนาผู้ที่พระองค์กำลังกล่าวถึงพระเมืองเกษเกล้า ทรงนั่งสดับครั้นแล้ว จึงทรงถามสืบไป

“แล้วแสนคราวเล่า”

“แสนคราว” เจ้าตนยาทรงนั่งคิด “มันก็ ฉนั้นแล..ปดื่บงามกว่าหมื่นสร้อยสามล้านสัก เท่าใด...ประพญารือก็บมี...ไ้อช้อยฝูงนี้มันบ่ใช้ผู้มี

ประพญา...เจ้าอ้ายเอย...เจ้านี้กว่าเมื่อนี้ เรามีข้า
แก้วคนหนานหลายนักรือ” มหาเทวีย่อนถาม

อัครมเหสี (เจ้านางรุ่งสาง) ทรงฟังความ
อยู่เจียบ ๆ แลเห็นพระปัญญอันเฉียบแหลมของ
นางพญาโอชา มาตลอดพระชนมชีพ นับแต่ยัง
เป็นเพียงเจ้านางรุ่งน่านฟ้าแม้ทรงก้าวขึ้นมาเป็น
พระอัครมเหสีแล้วก็ตาม...ก็จะต้องทรงเทิดเจ้าตน
ยาไว้เหนือเกล้า...ตามรอยบาทราชมาตาพระเป็น
เจ้ามิเกียงงอน อ่อนโยนแลอ่อนหวาน นบนอบ
หมอบกราบทูลทุกคำเข้า เทิดพระเกียรตินางพญา
“จริงของตนยาแท้แล” พระเป็นเจ้าทรง
พึมพำ...เมื่อรำลึกถึงเมืองต่าง ๆ อันเป็นหัวเมือง
ของเชียงใหม่ ดังเช่น เมืองนครลำปาง เมืองเชียง
ราย เมืองลำพูน เชียงแสน อันเป็นเมืองใหญ่ “เรา
ขาดข้าแก้วคนหนามาแต่ยามใดก็นึก บ่ออก...”

(นางพญาหลวง, 2548: 169-170)

ในด้านการเมืองเจ้าโอชาเทวียังขี่ม้าเก่ง
เคยเคียงบ่าเคียงไหล่สวามีออกศึกสมัยสวามียังมี
บทบาทเป็นแม่ทัพนายกองของทหารกล้า ดังตอนที่
เจ้านางโอชาเทวีได้เล่าเรื่องอดีตให้เจ้านางรุ่ง
น่านฟ้าฟังเพื่อนำไปตรึกตรองถึงบทบาทของสตรี
ราชสำนักล้านนา เป็นการสอนสั่งด้วยการแฝงการ
สืบทอด ตามธรรมเนียมปฏิบัติให้หลานสะใภ้ได้นำ
เป็นแนวทางในการครองตนแบบสตรีราชสำนัก

เจ้าหญิงดารกาเด่นดวง : ภาพแทนสตรี
ราชสำนักล้านนา ที่มีบทบาทสำคัญทางการเมือง
ระหว่างล้านนากับสยามและเมืองในการปกครอง
ของล้านนา

ใน *เวียงแว่นฟ้า* นวนิยายในชุดอิง
ประวัติศาสตร์ของกฤษณา อโศกสิน นำเสนอ
ภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาที่มีบทบาททาง
การเมืองระหว่างล้านนากับสยามและเมืองในการ
ปกครองของล้านนา ผ่านตัวละครเจ้าหญิงดารกา
เด่นดวง กฤษณาประกอบสร้างบทบาทธิดาเจ้า
หลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 6 ที่เจ้าหญิงต้องปฏิบัติงาน

ถวายเจ้าหลวง การตัดสินใจตามราชประเพณีของ
ขัตติยนารี เริ่มจากการเลือกคู่ครองเพื่อให้เจ้าหลวง
สบายพระทัย การเลือกสวามีเพื่อเข้ามาสนองงาน
ในราชสำนัก เจ้าหลวงปกครองเชียงใหม่ขณะยัง
เป็นแคว้นล้านนา บทบาทของเจ้าหญิงดารกาเด่น
ดวงทั้งการเลือกคู่ครอง การตัดสินใจทางการเมือง
ล้วนสื่อภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาที่ต้องถวายงาน
ต่อเจ้าหลวงและปฏิบัติการกิจตามกฎมณเฑียรบาล
ของราชสำนักล้านนาที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด
เจ้าดารกาเด่นดวงเมื่อต้องสนองงานเจ้าหลวง
พระนางเป็นผู้ที่คอยให้ข้อสังเกตทั้งการเจรจา
การเมือง รวมทั้งพิจารณาผู้คนที่เข้ามาถวายงาน
หรือติดต่อราชการในราชสำนักล้านนา นอกจากนี้
เจ้าหญิงดารกาเด่นดวง ยังเป็นเสมือนผู้ตัดสินใจ
แทนเจ้าบุรีรัตนสวามีในขณะที่เจ้าหลวงขอคำ
วินิจฉัยหรือให้ช่วยตัดสินใจทางการเมืองช่วงที่
เชียงใหม่อยู่ระหว่างเป็นประเทศราชกับสยาม และ
กรณีที่ราชสำนักมีคดีความกับพม่าในการให้
สัมปทานป่าไม้เขตป่าแม่ฮ่องสอน ซึ่งทำให้เจ้า
หลวงต้องกลุ่มพระทัยอยู่เสมอ เจ้าหญิงดารกาเด่น
ดวงนอกจากจะต้องคอยปรนนิบัติพระราชบิดา
พระราชมารดา และสวามีแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญ
ในการตามเสด็จเจ้าหลวงเพื่อปฏิบัติการกิจทาง
การเมือง ดังฉากที่เชียงใหม่ต้องยกทัพไปปราบ
ปราชญ์เมืองหมอกใหม่ที่เป็นเมืองในการปกครอง
ของเชียงใหม่แต่ว่าเมืองหมอกใหม่คิดไม่สวามิภักดิ์
ต่อเจ้าหลวงเชียงใหม่ดั้งเดิมต้องการขึ้นกับพม่า
เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงจึงออกความเห็นกับเจ้าบุรี
รัตนสวามีให้ตัดสินใจให้ถ่วงถ่วงในการตัดสินใจ
ปราบปรามเมืองขึ้นเชียงใหม่ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 4

“ถ้าจักปราบต้องแน่ใจ จำนวนสามพันห้า
นั้นก้ำกึ่ง ถ้าถึงห้าพันก็คงดี” เจ้าหญิงดารกา เ่น
ดวงออกความเห็น “ถ้าเช่นนั้นก็ห้าพัน” เจ้าบุรีรัตน
คล้อยตามทันที

“เจ้าพี่คงพอจะจำได้ว่าเมื่อสี่ห้าปีที่แล้ว เจ้าโกหล่านผู้นี้เคยขอกำลังไพร่พลเจียงใหม่ไปสู้รบกะเจ้าฟ้าเมืองนาย”

“จำได้” เจ้าบุรืรัตนพยักหน้า “เจ้าพ่อให้เกณฑ์ทหารไปช่วยรบสามร้อยคน”

“มันอาจไม่พอใจก็ได้ที่ส่งทหารไปน้อย แต่ต้องเสแสร้งดีกับเขา เห็นไหมแล้วว่ามันส่งมาแต่ลูกชายตัวมันเองบ่อยมา”

(เวียงแวนฟ้า, 2545: 251)

จากบทสนทนาระหว่างเจ้าหญิงดารกาเด่นดวงกับเจ้าบุรืรัตนสวามีข้างต้น เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงซึ่งเป็นธิดาองค์ใหญ่ของเจ้าหลวงเจียงใหม่ มีงานราชการต้องช่วยตรวจตราไพร่พลในคุ้มหลวง รวมทั้งเวลาเจ้าหลวงมีปฏิสันถารกับแขกบ้านแขกเมือง เจ้าหญิงมักเป็นฝ่ายสังเกตบุคคลที่มาเข้าเฝ้ารวมทั้งสังเกตผู้คนรอบข้าง เจ้าหญิงจะเป็นผู้ตัดสินใจแทนเจ้าหลวงทุกครั้งเพื่อสนองงานในพระองค์ เจ้าบุรืรัตนสวามีคล้อยตามเจ้าหญิงหรือมีความสนใจทุกครั้งเมื่อเจ้าหลวงทรงปรึกษา เนื่องจากอุปนิสัยของเจ้าบุรืรัตนชอบงานช่างหรือส่ล้าพระองค์ไม่ชอบงานการเมืองหรืองานที่ต้องแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครอง เจ้าบุรืรัตนจึงมักให้สิทธิเจ้าหญิงดารกาเด่นดวงเป็นผู้พิจารณาตัดสินใจหากมีการตัดสินใจทางการเมืองและการปกครอง เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงมักสนองงานเจ้าหลวงและเป็นผู้คิดของเจ้าบุรืรัตนสวามีในด้านการเมืองการปกครองเสมอ ด้วยเจ้าหญิงเป็นสตรีราชสำนักที่สนใจเหตุบ้านการเมือง เมื่อติดตามเจ้าหลวงและสวามีต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองก็สามารถเจรจาความเมืองและคำนึงถึงผลประโยชน์ของบ้านเมืองได้อย่างสง่างาม

จากบทสนทนาระหว่างเจ้าหญิงดารกาเด่นดวง เจ้าหลวง และเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธารเกี่ยวกับบ้านเมืองที่เจียงใหม่ต้องตกอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม ซึ่งเจ้าหลวงพระบิดา

ของเจ้าหญิงทั้งสองพระองค์ทรงกังวลกับบ้านเมืองที่ต้องปรับเปลี่ยนจากจารีตเดิมที่เคยยิ่งใหญ่ปกครองแคว้นต่างๆที่ขึ้นอยู่กับล้านนา ทั้งนี้เมื่อเจียงใหม่ต้องกลายเป็นประเทศราชให้กับสยามและเมื่อสยามเปลี่ยนแปลงประมุขในการปกครองประเทศด้วยการสถาปนารัชกาลที่ 5 ขึ้นครองราชย์ต่อจากรัชกาลที่ 4 จึงเป็นความกังวลพระทัยของเจ้าหลวงที่ต้องปรับตัวทางการเมืองการปกครองตามกษัตริย์สยามพระองค์ใหม่ ดังความว่า

ตัวอย่างที่ 5

“เจ้าพ่อดูสบายขึ้นมาก” เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงเอนกายกระซิบเบา ๆ กับเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธาร เมื่อตามเสด็จขึ้นช้าง “แต่เจ้าพี่ของพี่กลับดูมีกังวล”

“เขาทุกคนมีกังวลถ้าบ้านเมืองบ่สงบ” เจ้าหญิงผู้น้องพึมพำ “แต่จักกังวลไปใยในเมื่อเชื่อแน่ว่าปราบได้”

“อ่อนนอกกะหมอกใหม่เสียจริง ๆ” อีกฝ่ายถอนใจอย่างเหนื่อยหน่าย

“ถ้าเขาเผลอมันก็มีมาตี ถ้าเขาบ่ตีมัน มันก็มีมาตีเขา หนีแลไล่กันจะนี้มีจบ”

(เวียงแวนฟ้า, 2545 : 262-263)

ตัวอย่างข้างต้นนอกจากหน้าที่ราชการบ้านการเมืองแล้ว กล่าวได้ว่าบุคลิกภาพและลักษณะของเจ้าหญิงดารกาเด่นดวงยังคงเป็นสตรีที่มีความละเอียดอ่อน ฉลาด รอบรู้ ทั้งด้านการพิจารณาคนหรือมีแนวปฏิบัติในการครองคนครองตน ครองงานได้เป็นอย่างดี สามารถพิจารณาพฤติกรรมคนรอบข้างดีกว่าใครมาตีหรือมาร้ายในการปกครองโดยเฉพาะบ่าวไพร่ในคุ้มที่เจ้าหญิงต้องฝึกทักษะงานในคุ้มต่าง ๆ ให้ หากเป็นไพร่หญิงท่านจะฝึกฝนการบ้านการเรือน รวมทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีแต่เดิมตามจารีตของล้านนา จากตัวอย่างพระนางเสนอแนะทาง

การเมืองที่เชียงใหม่ต้องระวังกับประเทศหรือแคว้นที่อยู่ในการปกครองของเชียงใหม่อย่างเมืองหมอกใหม่ที่เราเริ่มแข่งข้อต่อเชียงใหม่

จากการนำเสนอให้เห็นลักษณะของสตรีราชสำนักล้านนาที่มีความฉลาด รอบรู้แล้ว ยังนำเสนอถึงเจ้าหญิงเป็นผู้ที่ช่างสังเกตพฤติกรรมของข้าทาสในเรือน เช่นสังเกตว่าม่อนว่าต้องไม่ใช่ไพร่ทั่วไป (หรือเจ้าม่อนฟ้า เจ้าชายเมืองนายที่ปลอมตัวมาเป็นไพร่ในคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ โดยรับใช้เป็นไพร่ดูแลโรงม้าและโรงช่างไม้) ที่มักแสดงพฤติกรรมแปลกกว่าไพร่คนอื่น ๆ รวมทั้งม่อนยังคิดจะจุดบัวบุรีจากเมืองราม แม้รู้อยู่เต็มอกว่าบัวบุรีไม่มีใจให้แต่เจ้าม่อนฟ้าคิดเพียงว่าหากบัวบุรีรู้ความจริงว่าเขาเป็นเจ้าชายเมืองนาย คงจะทำให้บัวบุรีใจอ่อนรวมทั้งหากบัวบุรีแต่งงานกับเจ้าชายเมืองนายแล้วบัวผันแม่ของบัวบุรีต้องพึงพอใจอย่างมากจากปฏิกิริยาของบ่าวไพร่ในคุ้มหลวง ทั้งม่อน บัวบุรี และเมืองราม กล่าวได้ว่าเจ้าหญิงดารกาเด่นดวงมักสังเกตและวินิจฉัยพฤติกรรมของทั้งสามอย่างรู้ทันและคาดคะเนถึงพฤติกรรมไพร่อย่างม่อนได้ถูกต้อง จึงตักเตือนบัวบุรีให้ระวังตัวเพราะบัวบุรีอาจไม่ทันเล่ห์ของม่อน เมืองรามซึ่งเป็นชายจิตใจดีไม่ทันเล่ห์กลของม่อน เพราะม่อนมีประสบการณ์และผ่านโลกมามากกว่าเมืองราม ด้วยความเจ้าเล่ห์รวมทั้งความฉลาดและมีไหวพริบเกมโกงของม่อน แม้แต่เจ้าบุรีรัตน์ก็ไม่ทันสังเกตเห็นพฤติกรรมเหล่านี้ โดยเห็นเพียงว่าม่อนและเมืองรามน่าจะเป็นช่างหลวงถวายงานให้พระองค์ได้ จึงไม่เฉลียวใจในพฤติกรรมของม่อน คิดเพียงแต่ว่าหนุ่มวัยฉกรรจ์จะคึกคะนองเป็นธรรมดา การที่เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงตักเตือนบัวบุรีให้ระวังตัวเพราะนายม่อนหมายมั่นตัวบัวบุรีอยู่นั้น สื่อได้ว่าเจ้าหญิงดารกาเด่นดวงใส่ใจในรายละเอียดและสังเกตพฤติกรรมของไพร่ฟ้าที่อยู่ในการปกครองอย่างดี และพระนางยังบอกให้บัวบุรีที่มีอายุเข้าวัยเบญจพันธุ์ให้กราบรตนำดำหัวนางบัวผันผู้เป็นแม่ในวัน

ขึ้นปีใหม่ตามประเพณีล้านนาด้วย เหตุมาจากนางบัวผันเสาะโสกเพราะบัวบุรีกับเมืองรามชอบพอกันฉันท์คนรัก ทำให้นางบัวผันแม่ของบัวบุรีไม่ค่อยพอใจ รวมทั้งนางบัวผันอยากให้บัวบุรีได้แต่งงานกับชายที่มีฐานะมากกว่าไพร่เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 6

“อีรี พรุ่งนี้เป็นวันเนา” เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงเรียกมาสั่ง เมื่อกลับถึงคุ้มภายหลังเสร็จพิธี “ตัวกะเมืองรามไปขนทรายเข้าวัด พาอียืนอ๊อแสงไปด้วย ต้องแซ่จ๊กขอไปกะพ่อแม่ของเป็น”

“เจ้า”

บัวบุรีรับคำ หากก็ยังก้มหน้าน้ำตาซึมจนเกือบหยุด อยากร้องไห้เสียเหลือเกิน หากก็ร้องไม่ออก บอกก็ไม่ถูกว่ารู้สึกอย่างไร จึงอึดอัดยิ่งนักในครั้งนี้

“อีรี มะรีนวันวันพระญวัน ตัวควรจะดำหัวแม่เป็นพิเศษ อายุย่างสิบห้าแล้ว เริ่มเป็นสาวจักแต่งงานเมื่อใดก็ปู้ แต่งงานแล้วตัวกับแม่ก็คงต้องห่างกันไป ฉะนั้นป็นนี้ยังอยู่กะแม่ก็เริ่มรดน้ำดำหัวให้ของแม่สักหน่อยปะไร”

(เวียงแ่วนฟ้า, 2545 : 264)

ตัวอย่างข้างต้น เจ้าดารกาเด่นดวงนับเป็นเจ้านายที่ห่วงใยบ่าวไพร่ คอยคิดแก้ไขปัญหาบ่าวไพร่ในการปกครองไม่ว่าเรื่องเล็กเรื่องใหญ่ รวมทั้งรับฟังปัญหาและหาทางออกให้แก่บ่าวไพร่ในคุ้มหลวง โดยไม่มองเพียงเป็นปัญหาส่วนตัวแต่มองว่าคนในคุ้มคือคนที่ทำงานในหน้าที่และดูแลวงศ์ของท้าว การครองคนของเจ้าหญิงดารกาเด่นดวงอยู่ในวิถีของเจ้านายที่เป็นเจ้านายที่ดีเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการปฏิบัติตนหรือการครองตนครองคน และครองงาน ตามแนวทางที่ว่า “ท้าวพญาครองเมืองได้ด้วยไพร่” กล่าวได้ว่าเจ้าหญิงดารกาเด่นดวง เป็นที่พึงทั้งญาติวงศ์และเป็นที่วันเกรงของคนในคุ้มหลวงเชียงใหม่

ในฉากที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญทางการเมืองเมื่อล้านนาเป็นประเทศราชสยาม โดยเจ้าหญิงดารกาเด่นดวงได้หารือกับเจ้าหลวงเพื่อหาทางออกเกี่ยวกับการปกครองเมืองเชียงใหม่ ขณะที่เชียงใหม่ต้องเป็นประเทศราชกับสยาม และมีบทบาทสำคัญในการหาทางออกเกี่ยวกับการเมืองการปกครองเชียงใหม่ร่วมกับเจ้าหลวงดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 7

เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงจึงถามว่า

“เจ้าพี่จะให้ไ้เมืองท่าหยังเจ้า”

“อยากให้มีนออกไปสอดแนมดูเหตุการณ์ แล้วกลับมาส่งข่าวเพราะบัดนี้้องก็คิดเริ่มขยายอำนาจเข้ามาทางเมืองชายแดนจนสยามรู้สึกตัว ส่งคนมาคุมเฮา”

“น้องบ่สบายใจมาพักใหญ่แล้ว” พระชายาบอกกล่าว พลังพูดกับเขาว่า “ไ้เมือง สู้เป็นคน ที่ข้าวางใจนักยามนี้ เหมามิงานให้สุทำ เมื่อสูบสมัคใจปีกละคอน สู้ก็ต้องภักดีต่อเจียงใหม่”

“เจียงใหม่ ละคอน ลำพูนคือบ้านพี่เมืองน้องบาทเจ้า” เมืองรามกราบทูลพร้อมหมอบกราบ “คือเลือดเนื้อเดียวกัน”

“สุพูดจาจับใจข้าหนัก” เจ้าหญิงพยักหน้า พร้อมกับนึกถึงศุภอักษรที่เจ้าหลวงสวามี ขอให้เธออ่านแลทบทวน ก่อนส่งไปกราบบังคมทูลพระกรุณาพระมหากษัตริย์เจ้าแห่งสยาม

‘ข้าพระพุทธเจ้าจะประพฤติกการรักษ บ้านเมืองให้ถูกต้องตามหนังสือสัญญาต่อไป จะไม่ ให้ความซุนเคื่องไ้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ป่าไม้ ขอนสักในแขวงเมืองนครเจียงใหม่ริมน้ำคอง ซึ่ง เรียกว่าแม่น้ำสาละวินต่อเขตแดนเมืองมรแมน เมืองยางแดง ต่อเขตแดนเมืองบุ เมืองบัน เมืองสาต มี ๘ ตำบล ที่ลูกค้าเดินทางไปมาค้าขายเป็นทาง ไ้ใหญ่มีอยู่ ๘ ทาง ตั้งแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นเจ้านครเจียงใหม่ ข้าพระพุทธเจ้า

ได้จัดบุตรหลาน ท้าวพระยาคุมไพร่ไปตรวจตรา ระวังโจรผู้ร้ายอยู่เนืองๆ...ข้าพระพุทธเจ้าจะให้นายดวงที่พากับไพร่ ๗๕ คน ตั้งตระเวนรักษาที่ทำฝักริมแม่น้ำคอง ให้นายน้องการวิละ พระญาไชยชนะ กับไพร่ ๗๕ คน ไปตั้งด่านตระเวนรักษาที่ทำสองยางริมน้ำเมยกับเจ้าราชวงศ์เมืองลำพูนว่า จะจ้างคนช่วยรักษา ๕๐ คน ไปรักษาทางท่าฝักริมแม่น้ำคอง ๒๕ คน ทำสองยาง ๒๕ คน รวมสองตำบล คน เมืองเจียงใหม่ เมืองลำพูนเป็น ๒๐๐ คน...’

“สุจะพาพ่อกะสะแลไปด้วยก็ได้จะได้เป็นเพื่อนกัน” พระชายาออกปากอนุญาต “ข้าหลวงฯ สามหัวเมืองมาถึงแล้ว หารือกะเป็นก่อน สู้ค่อยไป” * (หนึ่งฟ้าดินเดียว, 2546 : 14-15)

จากตัวอย่าง กล่าวได้ว่าเจ้าหญิงดารกาเด่นดวง มีบทบาทสำคัญในการเป็นคู่ชีวิตกับเจ้าหลวงเชียงใหม่ ได้สนองงานการเมืองการปกครองในสถานะที่เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงเป็นพระชายา จึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือเจ้าหลวง ทั้งการช่วยคิดด้านการบ้านการเมือง และการดูแลคุ้มหลวง

อีกตอนหนึ่งที่เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงได้จัดงานต้อนรับแขกหัวเมืองและข้าหลวงฯ สามหัวเมืองจากสยาม ในการเข้ามาตรวจสอบการปกครองของเจ้าหลวงเชียงใหม่ในสถานะเมืองประเทศราชของสยาม เพื่อให้เชียงใหม่หากำลังพลขับไล่กลุ่มลื้อ เขิน เจี้ยวออกจากเชียงแสนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของล้านนา ดังการบรรยายบุคลิภาพของเจ้าหญิงดารกาเด่นดวง ในบทบาทสตรีราชสำนักล้านนา ที่ครองตน ครองคน ครองงาน ได้อย่างสง่างาม น่าเกรงขามและเจ้าหญิงยังได้สอนเมืองรามไพร่สามัญให้ฝึกหัดการทหารเพื่อพัฒนาฝีมือเพื่อการดูแลเจ้านาย ดังบทบรรยายว่า

ตัวอย่างที่ 8

เจ้าหญิงดารกาเด่นดวงเอาใจเขาเป็น อย่างยิ่ง เธอเป็นผู้อนุญาตแทนสวามีตลอดมา ทุกคราวที่เข้าเฝ้า เธอจะกล่าววาทะเพราะไม่ว่า ตอบรับหรือปฏิเสธ ความเด็ดขาดที่มีอยู่ถูกกลบ กลืนด้วยไมตรีจากรูจีที่อ่อนแอ คั่นเคยผูกใจต่อ ไพร่ทาสตัวหน้า...แม้ในยามโกรธเกรี้ยวไม่พึงใจ เธอก็ไม่แสดงความเป็นใหญ่ประเจิดประเจ้อ ทั้ง ๆ ก็รู้จักกันทั่วไปเป็นอย่างดีว่า ถ้าไม่มีเจ้าอุปราชอีก คนหนึ่ง เจ้าผู้ครององค์จริงคือเจ้าหญิงดารกาเด่น ดวง

(หนึ่งฟ้าดินเดียว, 2546 : 17-18)

จากบทบรรยาย กล่าวได้ว่าการสร้างตัวละครเจ้าหญิงดารกาเด่นดวง พระชายาเจ้าหลวง เชียงใหม่ เป็นสตรีราชสำนักล้านนาที่มีบุคลิกภาพ ที่สง่างาม นุ่มนวล มีหลักการครองตน ครองคน และครองงาน ที่ไม่เพียงแต่ปฏิบัติการบ้านการเรือน ดูแลไพร่ฟ้าแทนเจ้าหลวงเท่านั้น ด้านการเมือง การปกครองเจ้าหญิงดารกาเด่นดวง ยังเคียงบ่า เคียงไหล่เจ้าหลวงเชียงใหม่ เพื่อสนองงานการ เมืองการปกครองให้เชียงใหม่สงบสุข และยังมอง การณีกไกลในการเลือกฝักใฝ่คนเพื่อดูแลคุ้มหลวง อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะไพร่ที่ใกล้ชิดที่สามารถ สอนองงานด้านการปกครอง

เจ้าหญิงบัวหลวงเริงธาร: ภาพแทนสตรี ราชสำนักล้านนา ที่มีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไข ปัญหาสถานการณ์บ้านเมืองช่วงเชียงใหม่เป็น ประเทศราชของสยาม

ตัวละครสตรีสำคัญอีกตัวที่อยู่ในฐานะ สตรี ราชสำนักล้านนา มีศักดิ์เป็นธิดาองค์เล็กของ เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 6 คือเจ้าหญิงบัวหลวง เริงธาร แม้จะเป็นธิดาองค์เล็กในวงศ์ของเจ้าหลวง เชียงใหม่ แต่นับว่ามีบทบาทสำคัญอีกองค์ในการ ถวายงานรับใช้เจ้าหลวงกับธิดาองค์ใหญ่หรือเจ้า ดารกาเด่นดวง เจ้าบัวหลวงเริงธาร มักตามเจ้า หลวงติดต่อกับกลุ่มมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่

ศาสนาคริสต์ยังเมืองเชียงใหม่ ในเรื่องเรียกกลุ่ม เผยแพร่ศาสนาที่เป็นหัวหน้ามิชชันนารีว่า “พ่อ ครุ” หมายถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการ รักษาผู้ป่วยที่บาดเจ็บจากไข้ป่าหรือหิวตกระโรค หรือโรคห่า ทั้งนี้คนป่วยเมื่อได้ทานยาที่กลุ่มมิช ชันนารีแจกมักหายป่วย จึงศรัทธาต่อคำสอนของ พระเยซูคริสต์ และเมื่อได้รับการติดต่อศาสนาคริสต์ กลับต้องโทษจากเจ้าหลวง เพราะในกฎการปกครอง ถือว่านอกเรืตตามกฎกติกาวางไว้ เพื่อให้การ ปกครองกลุ่มต่างชาติที่มีทั้งชาวยุโรป คือ ชาว อเมริกัน และอังกฤษเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ถูก กฎหมายและเป็นตามกฎหมายของเจ้าหลวง จึงต้อง ออกตรวจเยี่ยมเรือนพยาบาลของกลุ่มมิชชันนารี โดยมีธิดาองค์เล็กตามถวายงานเจ้าหลวง เจ้าหญิง บัวหลวงเริงธารทำหน้าที่ทูตสันถวไมตรี เมื่อกลุ่ม มิชชันนารีได้สัมผัสกับเจ้าหญิงต่างมองว่าเจ้า หลวงและเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธารมีเมตตาและ ต้อนรับกลุ่มมิชชันนารีอย่างดี ดังตัวอย่างที่แสดง ภาพแทนของเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธารสตรีราช สำนักคุ้มเจ้าหลวงเชียงใหม่ในบทบาทธิดาองค์เล็ก ที่สื่อสารกับกลุ่มต่างชาติชาวอเมริกันที่เป็นกลุ่ม มิชชันนารีและผู้ติดตามราชสำนักสยามที่เข้ามายัง เชียงใหม่ช่วงที่เชียงใหม่เป็นประเทศราชของสยาม ดังนี้

ตัวอย่างที่ 9

“ทั้งโรคห่า โรคหนาวสัน ฝิดาษ คอพอก ดายกันทั้งหมู่บ้าน”

“แต่ก็ได้ยาพ่อครูช่วยไว้มาก”เจ้าหญิง คอยไกลเกลี้ยให้มิตรภาพคงอยู่“ ช่วงนี้มีคนเจ็บ มากก่อ”

“คนเจ็บมีเรื่อย ๆ แต่ก็มาเท่าที่จำเป็น โดยเฉพาะระยะหลังที่น้ำท่วม การไปมาไม่ค่อย สะดวก ชาวบ้านก็เลยหายหน้าค่าตากันไปมาก ขอบรับ” เจ้าหญิงพยักหน้าพร้อมความเข้าใจลึก กว่านั้น

(เรียงแว่นฟ้า, 2545 : 401)

ตัวอย่างที่ยกมาเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธาร แสดงความเป็นมิตรภาพต่อกลุ่มพ่อครูหรือมิชชันนารีที่เข้ามาตั้งฐานเผยแผ่ศาสนาคริสต์และการตั้งเรือนพยาบาลอยู่นอกคุ้มเจ้าหลวงเชียงใหม่เพื่อรักษาราชภรรยา เป็นการแสดงความช่วยเหลือระหว่างมิตรภาพที่ดีต่อประชาชนชาวเชียงใหม่และแผ่นดินของเจ้าหลวง เมื่อเจ้าหลวงและเจ้าหญิงบัวหลวงเริงธารติดต่อกันได้ไปเยี่ยมถึงเรือนพยาบาล เจ้าหญิงบัวหลวงจึงแสดงไมตรีจิตต่อการกระทำของพ่อครูที่ช่วยรักษาอหิวาตกโรค ฝีดาษ ไข้ป่าและคอกพอกให้แก่ประชาชน รวมทั้งเริ่มเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาเคมีรักษาโรคระบาดใหม่แทนยาสมุนไพร ที่คุ้นเคยกันมาส่งผลต่อการรักษาดีกว่า ยาต้ม ยาพ่น ยาฆงตามสูตรยาโบราณของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา

อีกตัวอย่างมีการนำเสนอบทบาทการต่อรองทางการเมืองระหว่างเชียงใหม่กับสยามที่เจ้าหญิงบัวหลวงเริงธารต้องลงนามในหนังสือของคุ้มหลวงต้องออกคำสั่งสำหรับจับคนนอกரிตศาสนาพุทธไปเข้ากับศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นนโยบายของสยาม โดยมีพระราชสาส์นส่งมาถึงเจ้าหลวงเชียงใหม่ระบุว่า ให้สิทธิพิเศษแก่มิชชันนารีที่จะพำนักได้ในเชียงใหม่หรือสามารถกลับไปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามกฎของเจ้าหลวงเชียงใหม่ มีการลงโทษผู้ที่นอกரிตศาสนา โดยประกาศว่าประชาชนในการปกครองของเจ้าหลวงเชียงใหม่ต้องเคารพกฎและปฏิบัติตามกฎ ทั้งนี้ตามกฎจารีตมีระบุว่า หากคนเชียงใหม่นอกริตไปนับถือศาสนาคริสต์ แทนศาสนาพุทธ ถือว่าขัดต่อกฎของคุ้มล้านนามีโทษสถานหนักถึงประหารชีวิต และเพื่อเป็นการสนองงานเจ้าหลวง ในการต่อรองทางการเมืองนี้ เจ้าหญิงบัวหลวงเริงธารจึงตัดสินใจลงนามหนังสือเพื่อให้ทหารนำติดอาวุธไปคุมตัวกลุ่มคนที่คิดเปลี่ยนศาสนามารับโทษ แม้เจ้าหญิงมีปฏิริยานอบน้อมและเข้าใจจุดประสงค์ของพ่อครูและกลุ่มมิชชันนารีที่มีจุดมุ่งหมายเข้ามาเชียงใหม่เพื่อ

เผยแผ่ศาสนาคริสต์ให้คนเมืองเชียงใหม่ตามนโยบายของสยามที่ต้องการให้มีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในล้านนาก็ตาม กล่าวได้ว่าบทบาทของราชธิดาองค์เล็กในเจ้าหลวงเชียงใหม่เพื่อสนองพระทัยเจ้าหลวงและตระหนักถึงบทบาทด้านการเมืองในฐานะล้านนากับประชาชน แม้ว่าเชียงใหม่จะเป็นเมืองประเทศราชของสยามก็ตามดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 10

“พระธิดาองค์เล็กเป็นผู้ให้หนังสือคุ้มครองแต่เช้าวันรุ่งขึ้นก็ส่งคนไปจับนายหนาน” พ่อครูกล่าวต่ออย่างท้อแท้สลดใจ “ส่งทหารติดอาวุธไปคุมตัวจากที่ประชุมอำเภอยื่นข้อกล่าวหาว่าไม่ยอมเสียส่วยแรงงานให้เจ้าหลวง แม่นายหนานจะพยายามอธิบายก็ไม่เป็นผล ตูลาการคนหนึ่งลุกขึ้นมาตะพึดทำจนตาบวมเป่งแทบจะปิด แล้วมัดแขนไพล่หลังเอาไม้สองแผ่นมาประคบคอตึงหน้าหลัง แล้วให้นั่งติดกำแพง”

(เวียงเว่นฟ้า, 2545: 407-408)

กล่าวได้ว่า เจ้าหญิงบัวหลวงเริงธารพระราชธิดาองค์เล็กของเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 6 มีบทบาทสำคัญของสตรีราชสำนัก ในการสนองงานด้านการเมืองการปกครองให้พระบิดา เพื่อให้กฎกติกาของคุ้มหลวงเชียงใหม่มีแนวปฏิบัติและปกครองด้วยหลักการปกครองที่มีกฎกติกาตามธรรมเนียมปฏิบัติของเชียงใหม่ อันแสดงถึงการปกครองบ้านเมืองตามกฎหมายจารีตแม้ยามที่สยามมีนโยบายทางการเมืองการปกครองเมืองในการปกครองประเทศราช เพื่อให้ยึดถือกฎระเบียบหรือนโยบายของสยามที่เข้ามาในลักษณะการแทรกแซงการปกครองและการเมือง

นวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนา ของ กฤษณา อโศกสิน มีการนำเสนอมิติประวัติศาสตร์ยุคแคว้นล้านนาสัมพันธ์กับสยาม โดยการ

ประกอบสร้างให้เห็นความสำคัญของเจ้าฟ้าทั้งเจ้าฟ้าสยามกับเจ้าหลวงเชียงใหม่ที่เปรียบเป็นภาพแทน “พานแว่นฟ้า” เมื่อการหลอมรวมญาติวงศ์ปฐมบทแห่งบูรพาภักษัตริย์ทั้งสยามและเชียงใหม่เป็นหนึ่งเดียวกัน การประกอบสนธิสัญญาของการหลอมรวมความเป็นหนึ่งเดียวนี้นับเป็นการสร้างฉากตัวละคร เหตุการณ์ โดยเฉพาะมิติประวัติศาสตร์ที่สยามเข้ามาผูกไมตรีกับเชียงใหม่โดยรับเงื่อนไขของเชียงใหม่ในการส่งธิดาเจ้าน้อยหรือเจ้าดารารัศมีที่ต่อมาเข้าถวายตัวในฐานะเจ้าจอมต่อสมเด็จพระปิยะมหาราชเจ้าแห่งสยามและเป็นโอรสของคล้องแผ่นดินล้านนาและสยามเข้าด้วยกัน จึงเป็นการวางโครงเรื่องตัวละคร ฉาก เหตุการณ์ และความสัมพันธ์ในมิติประวัติศาสตร์ได้อย่างลงตัวและน่าสนใจในการศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ทำให้ผู้อ่านให้เข้าใจในความเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง โดยเฉพาะสตรีราชสำนักล้านนาที่มีลักษณะพิเศษเหนือสตรี

สรุปและอภิปรายผล

นวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนาของกฤษณา อโศกสิน ที่ศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ประกอบสร้างภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนาในบทบาททางการเมือง ตัวละครสำคัญ คือ เจ้านางอโนชาเทวีหรือเจ้าตนย่า เป็นต้นแบบของสตรีราชสำนัก โดยการสืบทอดแนวปฏิบัติด้วยการสั่งสอนพระประยูรญาติและหลานสะใภ้ที่จะต้องเข้ามาอยู่ในวงศ์ประยูรญาติ ให้ปฏิบัติตามแบบขัตติยนารีของล้านนา เพื่อเป็นแบบอย่างตามจารีตของคุ้มหลวงที่มีกฎเกณฑ์เรียบร้อยเป็นแนวปฏิบัติบุคลิกภาพของเจ้าย่าที่เยือกเย็น นุ่มนวล มีความเป็นผู้ใหญ่นิ่งที่ จึงทำให้ทั้งญาติวงศ์และบ่าวไพร่ต่างเกรงกลัวและปฏิบัติตามการสั่งสอนด้วยดี

ตัวละครสำคัญอีกสองตัว คือ เจ้าหญิงดารกาเด่นดวง กับเจ้าหญิงบังหลวงเริงธาร ใน

ฐานะราชธิดาเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 6 ที่ปฏิบัติหน้าที่ถวายงานเจ้าหลวง ทั้งงานการเมือง การปกครองงานสังคม และงานบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน การเป็นเจ้าหญิงของเชียงใหม่จึงเป็นทั้งแบบอย่างขัตติยนารีที่ประชาชนต้องเคารพนับถือ รวมทั้งต้องใส่ใจการบ้าน การเมืองในยามที่เชียงใหม่ต้องตกเป็นประเทศราชของสยาม ทั้งนี้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เชียงใหม่ต้องตัดสินใจระหว่างที่ต้องลดสถานะการเมืองการปกครองที่เคยปกครองแคว้นต่าง ๆ ไกลเคียง รวมทั้งมีบทบาทสัมปทานป่าไม้ระหว่างเชียงใหม่และชายแดนพม่าของแคว้นในการปกครอง เจ้าหญิงทั้งสองจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลืองานในราชสำนัก รวมทั้งต้องเป็นแบบอย่างเข้มแข็งแม้ว่าอยู่ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสถานะการสืบสันตติวงศ์ของเจ้าเชียงใหม่

กล่าวได้ว่ากฤษณา อโศกสินตอกย้ำการหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันของเชียงใหม่กับสยามด้วยวาทกรรมหลอมรวมประเทศไทย โดยนำเสนอเรื่องราวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นคล้อยในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญว่าท้ายที่สุดเชียงใหม่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม โดยเจ้าหลวงเชียงใหม่พร้อมตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของสยาม เนื่องจากขณะนั้นมีศึกรอบด้านที่เข้ามาประชิด ทั้งศึกจากประเทศแนวชายแดนติดกันอย่างพม่าที่มีองกฤษหนุน รวมทั้งแคว้นเล็ก แคว้นน้อยที่เคยเป็นเมืองในปกครองของเชียงใหม่ต่างเริ่มรวมตัวต่อต้านและขัดขึ้นในการส่งเครื่องบรรณาการให้เชียงใหม่ การหลอมรวมเชียงใหม่เข้ากับสยามแม้ว่าแดนดินระหว่างสองเมืองจะห่างไกลกัน แต่การเชื่อมร้อยวงศ์เครือเจ้าเชียงใหม่กับเจ้าสยามเพื่อเป็นแผ่นดินเดียวกัน นับเป็นการหลอมรวมเพื่อการให้เชียงใหม่ยังอยู่และไม่มีเสียบ้านเมือง ดังชื่อเรื่องที่ตอบวาทกรรมชุดนี้ คือ “หนึ่งฟ้าดินเดียว”

นวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนาของ กฤษณา อโศกสิน จึงนำเสนอภาพรวมความเป็นประเทศไทยที่หลอมรวมประเทศราชของ มณฑลพายัพเข้าด้วยกัน การสร้างตัวละครเอง หญิงที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองเพื่อแสดงแนวปฏิบัติของสตรีราชสำนักตามกฎจารีตของล้านนา และการปรับตัวหลังจากเป็นมณฑลหนึ่งของสยาม กฤษณา อโศกสิน ได้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่อง (Narrative) ผ่านเหตุการณ์เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ และเชื่อมโยงความเป็นล้านนาอย่างหัวเมืองเชียงใหม่ที่มี แคว้นเล็กแคว้นน้อยอยู่ในการปกครอง กฤษณา อโศกสิน สร้างภาพแทนสตรีราชสำนักให้เป็น ขัตติยชนารีที่เป็นตัวละครสำคัญของนวนิยาย แม้ว่าล้านนาในยุคการปกครองของเจ้าหลวง เชียงใหม่ องค์ที่ 6 แม้ว่าในสังคมของล้านนาต้อง อยู่ในระบบสังคมประชาธิปไตยหรือสังคมชายเป็นใหญ่ดังสังคมอื่นในแถบเอเชียที่มีสถานะภาพด้อย กว่าบุรุษ และใช้ล้านนากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด การสร้างตัวละครเอกหญิงในนวนิยายชุดนี้ ทั้งหมด 5 ตัวได้แก่ มหาเทวี ศรีอินชา (เจ้านาย) เจ้าหญิงดาราเกาเต๋นดวง เจ้าหญิงบัวหลวงเริงธาร เจ้าหญิงระยับเนตร หม่อมบัวบุรี โดยสร้างภาพ แทนสตรีราชสำนักล้านนา เฉพาะตัวละครสำคัญ 3 ตัวแรก ที่มีลักษณะของเจ้านายหรือสตรีราช สำนักตามจารีตของล้านนาที่แสดงถึงสืบทอด วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของล้านนาให้คงอยู่ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของประชาชนและ บ่าวไพร่ในคุ้มหลวง ส่วนตัวละครอีก 2 ตัว คือเจ้า หญิงระยับเนตรและหม่อมบัวบุรีที่มีการเรียนรู้และ สืบทอดขนบล้านนาเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น เจ้าหญิงระยับเนตรที่สืบสายมาจากเจ้าหญิง ดาราเกาเต๋นดวงหรือเจ้าป่าที่ได้สอนและให้ข้อคิดใน การครองตน ครองคน และครองงาน เจ้าหญิง ระยับเนตรแต่งงานกับเมืองรวมบุคคลสามัญชนที่เป็นภาพแทนประชาชนคนดีที่เจ้าหญิงดาราเกาเต๋น ดวงมีบทบาทสำคัญในการบ่มเพาะการครองคน

ครองคน และครองงาน เจ้าหญิงระยับเนตรเป็น ภริยาที่เฉลียวฉลาด มีหลักการดำเนินชีวิตและมีการใช้ความคิดแลกเปลี่ยนกับสามีในการตัดสินใจ ช่วยเหลือประชาชนเมื่ออยู่ดูแลด่านเชียงแสน รวมทั้งหาทางออกป้องกันและดูแลประชาชน จากภัย สงครามและหม่อมบัวบุรีแม้เป็นสาวสามัญชนเมื่อยังเยาว์ได้อยู่ดูแลรับใช้เจ้านายที่คุ้มหลวงเชียงใหม่ ต้องสมรสกับเจ้าม่อนฟ้าหลานชายของเจ้า เมืองนายก็ได้้นำทักษะการครองตน ครองคน และ ครองเรือนที่ได้รับการสั่งสอนจากคุ้มหลวงเชียงใหม่ไปใช้ จนทำให้สังคมไทใหญ่ที่มีวิถีแตกต่างจาก เชียงใหม่รักความเอ็นดูและนับถือในความเป็น สตรีต้นแบบด้านการดำเนินชีวิตของบัวบุรี นอกจากนี้ยังมีตัวละครประกอบที่เป็นสตรีราช สำนักล้านนา เช่น หม่อมบุษบง ชายาคคนที่ 6 ของ เจ้าบุรีรัตน์ นับว่าเป็นสตรีที่อยู่ในบทบาทชายารอง ที่ปฏิบัติตนตามจารีตของล้านนา ที่หากมีทายาท ให้กษัตริย์ ไอร์ส ธิดาก็จะอยู่ในความดูแลหรือใน การปกครองของวงศ์เครือเจ้านาย หากชายารอง ขออนุญาตไปใช้ชีวิตในบันปลายนอกคุ้มหลวงก็สามารถลาออกจากฐานันดรเพื่อวงศ์เจ้าหลวงได้

ภาพแทนสตรีราชสำนักล้านนา สร้างจาก กฎจารีตของล้านนา โดยมีบทบาททางการเมือง คือ ทำหน้าที่ดูแลบ่าวไพร่ปกครองเมืองร่วมกับ กษัตริย์ มีอำนาจเคียงคู่กษัตริย์หรือเจ้าเมือง เป็น กำลังสำคัญ ช่วยเหลือกษัตริย์ทำสงครามหรือการรบ มีบทบาทด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเป็นผู้อุปถัมภ์ให้ศาสนาเข้มแข็ง และสร้าง สาธารณูปโภคเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ อันเป็นการแสดงอำนาจบาบริให้ประชาชน บ่าว ไพร่เกรงใจพระบารมีรวมทั้งสามภักดิ์ ต่อสตรีราช สำนักไม่ต่างจากการสามภักดิ์ต่อองค์เจ้าหลวง การสร้างมิติประวัติศาสตร์ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ล้านนา กฤษณา ใช้ฉาก เหตุการณ์ การบรรยาย วิถีชีวิตของเจ้านางเชียงใหม่ ผ่านฉากคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ และเจ้าหญิงดาราเกาเต๋นดวง ซึ่งเป็นราชธิดาองค์

โตของเจ้าหลวงเชียงใหม่ ด้านประวัติศาสตร์ทำให้เห็นการมีมิติทางการเมืองและมิติสังคมของกลุ่มหลวงกับความสัมพันธ์กับเมืองเล็กเมืองน้อยในกำกับของกลุ่มหลวงเชียงใหม่กับความสัมพันธ์ระหว่างไท ไท ลาว ที่อยู่นอกอาณาเขตของล้านนา การนำเสนอประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่ที่ปรากฏในนวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนาจึงสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมือง โดยเชียงใหม่ที่เป็นท้องถิ่นต้องสัมพันธ์กับอำนาจส่วนกลางคือ (สยาม) โดยใช้ระบบทางการเมืองจากศูนย์กลางเป็นการอ้างสิทธิ์และอำนาจจากส่วนกลางแผ่ขยายมายังท้องถิ่นหรือแคว้นอื่น ๆ เหมือนวงกลมซ้อนกันอยู่ เพราะรัศมีแห่งอำนาจจากศูนย์กลางแต่ละแห่งนั้น ชับซ้อนหรือไม่ลงรอยเดียวกัน (ธิดา สาระยา, 2539) ในการสืบทอดวงศ์ของเจ้าหลวงและสายสาแหลทจึงสัมพันธ์อำนาจและการนับถือผีประจำเมือง ประจำคุ้มเพื่อเสริมสร้างอำนาจบารมีของเจ้าเมืองเพื่อให้เกิดการยอมรับและศรัทธาของประชาชนนอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองและวัดภูสถานทางศาสนา (ธิดา สาระยา, 2539) ส่วนใหญ่เป็นการสถาปนาพระบรมธาตุและการสร้างความหมายทางสังคมในการเช่นไหว้และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง ในนวนิยายชุดนี้ได้นำความคิดความเชื่อของล้านนาประกอบให้เป็นมิติทางประวัติศาสตร์และสังคมที่เจ้าเมืองหรือมหาดเล็กหรือชายาจะต้องเป็นองค์ประธานประกอบพิธีการดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเชื่อถือ ศรัทธา การใช้วัตถุหรืออุปกรณ์เพื่อประกอบในพิธีกรรม จึงสัมพันธ์กับการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษหรือผู้นำทางวัฒนธรรมของกลุ่ม

กล่าวได้ว่ากษัตริย์สร้างตัวละครขึ้นจากบุคคลทางประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่ โดยกำหนดโครงเรื่องให้ตัวละครทุกตัวมีความสัมพันธ์กันและเป็นตัวละครที่มีบทบาทในเชิงการเมืองระหว่างเชียงใหม่กับสยาม ยุคก่อนหลอมรวมเชียงใหม่เข้ากับสยาม การกำหนดบทบาทสคริรราชสำนักที่

มีการต่อรองกับอำนาจทางการเมือง พบตัวละครที่มีบทบาทสำคัญ คือ เจ้าหญิงดารกาเด่นดวง ผู้อยู่เคียงข้างเจ้าบุรีรัตนสวามีมีบทบาททั้งให้ข้อคิดและตัดสินใจ รวมทั้งสุดท้ายแล้วมีบทบาทต่อรองกับอำนาจทางการเมืองในเรื่องสัมปะทานป่าไม้กับสยาม รวมทั้งหาทางออกในการเจรจาต่อรองด้านการเมือง การปกครอง หลังจากเชียงใหม่เป็นประเทศราชของสยาม การต้องเป็นส่วนหนึ่งทางการเมืองเพื่อต่อรองกับอำนาจทางการเมืองส่วนกลางนั้น กล่าวได้ว่ากษัตริย์ อโศกสิน สร้างบุคลิกภาพของตัวละครเอกหญิงหรือสตรีราชสำนักล้านนา ให้มีส่วนสำคัญกับราชวงศ์ทั้งในการวางแผนงาน การปฏิบัติหน้าที่ในการเมือง การดูแลควบคุมประชาชน การเจรจาความเมืองกับต่างชาติ และการเลือกใช้วิธีละมุนละม่อมในการรวมเชียงใหม่เข้ากับสยาม โดยการถวายตัวราชธิดาองค์เล็ก เพื่อเป็นเจ้าจอมต่อพระปิยมหาราชเจ้า อันเป็นพระราชประเพณีทางการเมืองที่จารีตล้านนาได้มีกำหนดไว้ จึงเป็นการสร้างขัตติยะนารีศรีเชียงใหม่ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ซึ่งรับอิทธิพลจากขัตติยะนารีสำคัญของล้านนา เช่น พระมหาเทวีจิระประภา กษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์มังรายที่ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.2088-2089 และมีบทบาททางการเมืองช่วงคาบเกี่ยวกับก่อน-หลังการขึ้นครองราชย์ และเมื่ออยุธยาล่มเชียงใหม่ มหาเทวี ได้ป้องกันบ้านเมืองเชียงใหม่สำเร็จ (สรสวดี อ่องสกุล, 2547)

วาทกรรมที่ปรากฏในนวนิยายชุดนี้ คือ เน้นความสำคัญของการหลอมรวมชาติไทย โดยให้ตัวละครได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเข้าร่วมกับสยาม เป็นการประกอบสร้างให้เห็นคุณค่าความหมายในการร่วมมือการปกครองร่วมกัน แม้ว่าการใช้ภาษา วัฒนธรรมจะแตกต่างกัน สยามก็พร้อมที่จะให้เชียงใหม่ที่อยู่ในฐานะประเทศราชได้ตระหนักถึงความสำคัญทางความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ทางวัฒนธรรมที่ส่วนกลางจะให้สิทธิทาง

เจ้าหลวงเชียงใหม่ในบทบาทการดูแลหัวเมืองพายัพ เสมือนเป็นข้าราชการในสยามและการพิจารณาต่าง ๆ ต้องผ่านสยามในการตัดสินใจ โดยเป็นวาทกรรมรวมศูนย์จากส่วนกลาง เป็นการปฏิบัติการทางการเมืองโดยสัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจ การปกครองของเจ้าสยามอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งนี้กลไกการปกครองรัฐมีศูนย์รวมอยู่ที่เจ้าเหนือหัว ส่วนราชสำนักมีสภาที่ปรึกษาประกอบด้วยกลุ่มเจ้าและข้าราชการบริพารในพระองค์ ส่วนการปกครองหัวเมืองนั้นเป็นไปอย่างหลวม ๆ เพียงแต่บรรดาเจ้าเมืองต้องถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เพื่อแสดงความจงรักภักดี ทำให้เจ้าเมืองมีอำนาจมากเหมือนเป็นเจ้าเหนือหัวในปริบทของอำนาจของตนเอง (วินัย พงศ์ศรีเพียร และคณะ, 2564) ดังนั้น แนวคิดวาทกรรมหลอมรวมชาติไทย เป็นหนึ่งเดียวที่กฤษฎาสร้างในนวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์นี้ จึงมีนัยในเชิงความหมาย เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของเชียงใหม่กับสยาม กล่าวได้ว่าเป็นการอธิบายแนวคิดวาทกรรมรัฐรวมศูนย์ที่มีอำนาจเต็มอยู่ที่สยามหรือกรุงเทพฯ เชียงใหม่จึงเป็นเพียงหัวเมืองเหนือที่เจ้าหลวงถูกลดบทบาทการปกครองเมืองลง การสร้างผ่านเรื่องเล่าในความหมายของเจ้าหลวงที่มีลักษณะดูร้ายกล้าแกร่ง มีอำนาจเป็นเจ้าชีวิตของผู้คนจึงเป็นการอธิบายจากนักเขียนคนนอกล้านนาที่นำเสนอภาพแทนเจ้าเมืองเชียงใหม่ในมุมมองของสยาม ที่มองว่าสยามเหนือกว่าหัวเมืองล้านนา มีความเจริญกว่าเชียงใหม่ เพราะรับอิทธิพลการปกครองมาจากตะวันตกและได้รับการศึกษาแบบตะวันตกหรือความศิวิไลซ์เนื่องจากเป็นเมืองอื่นที่แตกต่างจากสยาม และภายใต้วาทกรรมการรวมศูนย์ได้อธิบายในมิติการเชื่อมความสัมพันธ์ของเจ้าหลวงกับเจ้าสยามที่เปรียบเสมือนพื้นที่ทั้งสองแผ่นดินต้องหลอมรวมเป็นพื้นที่เดียวกัน คำว่า “หนึ่งฟ้าดินเดียว” จึงเป็นภาพแทนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สยามใช้ในการควบคุมเชียงใหม่เป็น

ประเทศราช และลดบทบาทของเจ้าหลวง รวมทั้งเชียงใหม่ต้องถวายตัวราชธิดาองค์เล็กเป็นเจ้าจอมเจ้าสยาม เพื่อต่อรองอำนาจทางการเมือง เป็นการผลิตซ้ำความเป็นชาติร่วมกันและการไหลบ่าทางวัฒนธรรมศูนย์กลางเข้ามาในมณฑลพายัพ และกล่าวได้ว่ากดทับวัฒนธรรมล้านนาอย่างแนบเนียน จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สยามได้ปฏิบัติต่อเชียงใหม่ภายใต้วาทกรรมรวมชาติไทย ดังที่ฟูโกต์อธิบายว่าการเมืองของความรู้และอำนาจที่มาในรูปของความรู้และความจริง ช่วยให้เราเห็นถึงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างอำนาจกับความรู้ อำนาจจึงไหลลงที่มีศูนย์กลางเดียว ทำให้มองไม่เห็นอำนาจแบบใหม่ที่มาในรูปของการจัดระเบียบการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา การทำให้เป็นความรู้ ความจริง และมองเห็นแต่อำนาจทางกฎหมายเป็นสำคัญ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2556) จึงกล่าวได้ว่าวาทกรรมรวมศูนย์อำนาจของสยามกับเชียงใหม่ จึงเป็นการปฏิบัติการทางภาษาโดยใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นการประกอบสร้างความหมายของสยามที่มีต่อเชียงใหม่

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์เรื่องอื่น ๆ ในภูมิภาคอื่น เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายเชิงความสัมพันธ์จากการรวมศูนย์ เพื่อจะได้ใช้แนวคิดการวิเคราะห์วรรณกรรมสมัยใหม่อธิบายตัวบทและความสัมพันธ์ทางอำนาจของสังคม

2. ควรเลือกใช้แนวคิด ทฤษฎีอื่น ๆ ที่เหมาะสม เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับชีวประวัติบุคคล ตำนาน เรื่องเล่า เพื่อถอดรหัสคุณค่า ความหมาย และความซับซ้อนของเรื่องเล่าที่อาจแฝงฝังประเด็นหรือกระแสหลักทางสังคมไว้อย่างแยบยล อันจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์วรรณกรรมในแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา อโศกสิน. (2545). *เวียงแว่นฟ้า*. สำนักพิมพ์เพื่อนดี.
- กฤษณา อโศกสิน. (2546). *หนึ่งฟ้าดินเดียว*. สำนักพิมพ์เพื่อนดี.
- กฤษณา อโศกสิน. (2547). *ขุนหอคำ*. สำนักพิมพ์เพื่อนดี.
- กฤษณา อโศกสิน. (2548). *นางพญาหลวง*. สำนักพิมพ์เพื่อนดี.
- ฉนรุจ สุสา. (2565). *บทบาทและสถานภาพของสตรีชั้นสูงในล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1839-2121) [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2556). *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). วิชาษา.
- ธิดา สารยา. (2539). *ท้องถิ่นประวัติศาสตร์และสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง). เมืองโบราณ.
- นัทธนี ประสานนาม. (2561). *วรรณกรรมประวัติศาสตร์ในประเทศไทยจากมุมมองความทรงจำศึกษา. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 40(1), 51–84. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jasu/article/view/186192/130833>
- นุชารัตน์ มุงคุณ. (2563). *กลวิธีการใช้ภาษาในการประกอบสร้างอัตลักษณ์เจ้านางชั้นสูงล้านนาของ มาลา คำจันทร์ ในนวนิยายเรื่องเจ้าจันทร์ผอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน. Journal of Modern Learning Development*, 5(5), 270–282. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/2447>
- วินัย พงศ์ศรีเพียร, และคณะ. (2564). *ล้านนามหาปกรณัม: ความทรงจำแห่งภินวบุรี-ศรีศรีบุญชัย ประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากรนครปฐม.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2547). *ขัตติยานีศรีล้านนา*. ใน วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ (บ.ก.), *ขัตติยานีศรีล้านนา*. วิทอินดิไซน์.
- สุนทร คำยอด. (2560). *การสร้าง “ความเป็นล้านนา” ในวรรณกรรมของนักเขียนภาคเหนือ. วารสาร ธรรมศาสตร์*, 35(3), 43–60. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/tujo/article/view/107804>
- สุนันทา วรรณสินธ์ เบล (ผู้แปล). (2561). *ทฤษฎีวรรณคดี*. บุ๊คสแคป.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (ผู้แปล). (2561). *วรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องเล่าแห่งจินตนาการ*. บุ๊คสแคป.